

Wojciech Guzewicz

Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich na terenach północno-wschodniej Polski

Studia Ełckie 8, 113-122

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

STOWARZYSZENIE ROBOTNIKÓW CHRZEŚCIJAŃSKICH NA TERENACH PÓLNO-CNO-WSCHODNIEJ POLSKI

Wstęp

Problem podjęty w niniejszym artykule skupia się na genezie, organizacji i działalności Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich (SRCh) w diecezji sejneńskiej, czyli augustowskiej, a po 1925 r. w diecezji łomżyńskiej¹. Powodem, dla którego podjęto powyższą problematykę jest fakt, iż zagadnienia te dotąd były mało znane szerszemu gronu odbiorców i nie budziły większego zainteresowania wśród historyków. W związku z tym istnieją nieliczne opracowania związane z historią SRCh na terenach północno-wschodniej Polski². Podstawową bazę źródłową artykułu stanowiły materiały uzyskane w wyniku kwerendy przeprowadzonej w Archiwum Diecezjalnym w Łomży, Archiwum Diecezjalnym w Ełku oraz Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Białymstoku. Spośród źródeł drukowanych na pierwszym miejscu warto tu wymienić statuty, programy, pozycje książkowe oraz czasopisma religijne, a wśród nich „Gazeta Łomżyńska”, „Życie i Praca”, „Wiadomości Kościelne Diecezji Łomżyńskiej” oraz „Sprawa Katolicka”. Wśród opracowań na szczególną uwagę zasługuje praca prof. Ryszarda Bendera pt. „Katolicka myśl i działalność w Polsce w XIX i XX wieku”, w której autor przedstawił między innymi genezę i rozwój Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich na terenach byłego zaboru rosyjskiego.

¹ Diecezja sejneńska (od siedziby biskupa) czyli augustowska (od nazwy guberni) powstała na mocy bulli Piusa VII *Ex imposita Nobis* 30 czerwca 1818 r. Z części tej diecezji po I wojnie światowej odeszły na Litwę dekanaty: Kalwaria, Mariampol, Sejny (częściowo), Wiłkowyszki i Władysławów, razem 55 parafii i ponad 280 tys. wiernych. Z pozostałej części diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej w 1925 r. utworzono diecezję łomżyńską, dodając do niej 3 dekanaty z diecezji płockiej. Diecezja łomżyńska jest zatem dalszym ciągiem diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej. Zob. W. Jemielity, *Zarys dziejów diecezji łomżyńskiej*, w: *Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej 1925-1975*, red. J. Michalik, Łomża 1975, s. 18-19.

² Stosunkowo najwięcej informacji na temat Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich w diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej oraz diecezji łomżyńskiej zawiera książka: W. Guzewicz, *Duchowieństwo diecezji łomżyńskiej w II Rzeczypospolitej*, Lublin 2003.

1. Geneza i powstanie ruchu

Geneza ruchu robotniczego na ziemiach polskich sięga drugiej połowy XIX w. Najpierw pojawił się on na Górnym Śląsku, gdzie pod wpływem rozwijanej w Niemczech katolickiej nauki społecznej już od 1869 r. zakładane były pierwsze stowarzyszenia robotnicze³.

Pod koniec XIX w., ale jeszcze przed opublikowaniem encykliki „*Rerum novarum*” władze kościelne zachęcały duchownych do organizowania zrzeszeń robotniczych na terenie Wielkiego Księstwa Poznańskiego. Powstałe wtedy Związek Katolickich Towarzystw Robotników Polskich i Związek Katolickich Towarzystw Kobiet Pracujących liczyły w 1913 r. odpowiednio 276 towarzystw z ponad 31 tys. członków oraz 34 towarzystwa liczące 5 tys. członkiń.

Najpóźniej, bo dopiero na początku XX w., katolicki ruch robotniczy powstał na terenach Królestwa Polskiego. Wynikało to z jednej strony z ograniczeń wprowadzonych przez zaborcę, a z drugiej z obaw hierarchii kościelnej i znacznej części duchowieństwa przed podejmowaniem inicjatyw społecznych, szczególnie w środowisku robotniczym.

Inicjatorem pierwszych kół Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich w Królestwie Polskim był ks. Marcei Godlewski, kapłan mający swoje korzenie w diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej⁴. Powołując to stowarzyszenie, ks. M. Godlewski zastosował się do uchwały Komisji Pracy Społecznej, podjętej 9 października 1905 r. pod przewodnictwem bpa K. Ruszkiewicza, która zleciła utworzenie organizacji dla robotników w celu podniesienia ich religijności i moralności⁵. Warto dodać, że tylko taką formę działalności dopuszczało wówczas ustawodawstwo carskie.

W niecały rok od powstania organizacji zatwierdzony został statut SRCh, Przewidywał on, że stowarzyszenie będzie organizacją rozciągającą działalność na całe Królestwo Polskie. W paragrafie 1 stwierdzał też, że „Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich ma na celu podniesienie stanu robotniczego pod względem religijno-moralnym, umysłowym, społecznym, materialnym i narodowym”. Odcinano się przy tym zdecydowanie od działalności partyjnej i politycznej: „W Chrześcijańskim Stowarzyszeniu Robotników, jako bezpar-

³ Cz. Strzeszewski, *Kościół a zagadnienia społeczno-gospodarcze*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, red. P. Kawła, M. Rechowicz, t. 3, Lublin 1969, s. 390; M. Szczęsny, *Etyka społeczna w polskiej literaturze filozoficznej okresu międzywojennego*, Ełk 1998, s. 73-75.

⁴ W. Guzewicz, *Działalność społeczna duchowieństwa diecezji łomżyńskiej w okresie międzywojennym*, „*Nasza Przeszłość*”, 97(2002), s. 235; A. Szot, *Abp Romuald Jalbrzykowski metropolita wileński*, Lublin 2002, s. 26.

⁵ R. Bender, *Chrześcijańska myśl i działalność społeczna w zaborze rosyjskim w latach 1865-1918*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 218.

tyjnym, agitacja partyjno-polityczna jest bezwzględnie wzbroniona i członek, gdyby w łonie Stowarzyszenia dopuścił się agitacji partyjno-politycznej, będzie wykluczony na zasadzie paragrafu 13 o sposobie wykluczania członków⁶.

Środkami wiodącymi do celu wskazanego na wstępie statutu miały być między innymi zebrania organizowane „dla omówienia spraw klasy robotniczej”, branżowe oddziały zawodowe tworzone w ramach SRCh, organizowane przez stowarzyszenia biura pośrednictwa pracy, instytucje samopomocy i kooperacyjne, wśród nich „sklepy spółkowe”, kasy zapomogowe i oszczędnościowo-pożyczkowe, szkoły, domy robotnicze, biblioteki i czytelnie. Organizacja miała też rozwijać „pośrednictwo między pracodawcami i pracującymi oraz tworzyć sądy polubowne”⁷.

Statut przewidywał, że do organizacji obok robotników fabrycznych mogą przynależeć również rzemieślnicy, pracownicy handlu, sprzedawcy oraz pracownicy rolni. Tych ostatnich było najmniej. SRCh grupowało także kobiety. Do obowiązków członka należało – oprócz opłacenia wpisowego w wysokości 50 kopiejek miesięcznie – „sumienne wypełnianie obowiązków chrześcijańskich”. Nie zostały one jednak bliżej sprecyzowane. Z praw przysługującym członkom wyeksponowano w szczególności prawo udziału we wszystkich zgromadzeniach i zabawach, prawo zabierania głosu, stawiania wniosków, wyboru do władz, korzystania z kas i innych instytucji samopomocowych stowarzyszenia⁸.

2. Struktura i organizacja

W myśl statutu pracą stowarzyszenia kierował zarząd główny. Składał się on z dwunastu osób, w tym prezesa, jego zastępcy, sekretarza oraz skarbnika. Nad całością prac zarządu czuwał patron, którym był ks. M. Godlewski. Mógł on zawiesić w urzędowaniu każdego członka zarządu do czasu decyzji zgromadzenia ogólnego. Najmniejszą komórką organizacyjną SRCh stanowiły koła, zrzeszające przynajmniej trzydziestu członków. Wybierały one zarządy, w skład których wchodził również ksiądz patron. Grupa kół, niezależnie od podziału terytorialnego, kraju tworzyła okręg⁹. Zarząd okręgu wybierało

⁶ Statut Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich, Poznań 1919, § 2; S. Gajewski, *Spoleczna działalność duchowieństwa w Królestwie Polskim 1905-1914*, Lublin 1990, s. 49n.

⁷ A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch robotniczy w Polsce. Monografia społeczna*, Poznań 1921, s. 192.

⁸ R. Bender, *Chrześcijańska myśl i działalność*, s. 221; M. Szczęsny, *Etyka społeczna*, s. 73-76.

⁹ W 1908 r., roku najwyższego rozkwitu, SRCh posiadało 8 okręgów: warszawski, łódzki, dąbrowski, piotrkowski, wrocławski, częstochowski i augustowski. Grupowały one 79 kół mieszanych, męskich, żeńskich i branżowych, liczących niekiedy po ponad tysiąc członków. Zob. A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch robotniczy*, s. 199.

zgrupowanie okręgowe, składające się z delegatów wszystkich kół danego okręgu. Należy przy tym dodać, iż utworzone wówczas związki okręgowe nie pokrywały się ani z siecią administracji państwowej (gubernie) ani kościelnej (diecezje)¹⁰.

Istotną rolę we władzach SRCh spełniał powołany w 1907 r. przez drugi zjazd delegatów sekretariat główny. Zajmował się on tworzeniem kół i ich legalizowaniem, utrzymywał z nimi i okręgami korespondencję, nadzorował działalność gospodarczą, pomagał w kontaktach z robotnikami. Sekretariatem kierowali ks. F. Gąsiorowski i L. Gdyk¹¹.

W 1908 r., a więc w roku największego rozwoju, SRCh posiadało 8 okręgów: warszawski, łódzki, dąbrowski, piotrkowski, radomski, włocławski, częstochowski i augustowski. Grupowały one 79 kół mieszanych, męskich, żeńskich i branżowych, liczących niekiedy po ponad tysiąc członków. Kilka kół działało poza okręgami, na przykład w Kole i Kaliszu. W 1908 r. SRCh liczyło 22.207 członków, dane powyższe nie obejmują trzynastu kół powstałych w 1908 r. lub nieco później, w tym dość liczny lubelski¹².

Na terenach diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej pierwsze koła SRCh powstały w Augustowie (1906 r.) i w Łomży (1910 r.)¹³. W 1910 r. należało do nich łącznie 35 robotników. W porównaniu z innymi diecezjami była to liczba mała i stanowiła zaledwie 1% wszystkich pracowników zrzeszonych w SRCh¹⁴. Przyczyny takiego stanu rzeczy, z powodu braku źródeł, nie zostały dotąd dogłębnie przebadane. Wydaje się jednak, że ma rację S. Grajewski wskazując przynajmniej niektóre z nich, warte także tutaj zasygnalizowania. Po pierwsze działacze SRCh byli niejednomyślni ze względu na różne źródła inspiracji do swojej pracy. Część z nich pochodziła z kręgów Ligi Narodowej, a angażując się do pracy społecznej chciała podporządkować interesowi narodowemu wszystkie dziedziny życia i całe społeczeństwo. Endecja wyciągając rękę do współpracy z duchowieństwem nie zamierzała zrezygnować z wpływu na prowadzone przez nie organizacje społeczne. Z drugiej strony inni, zwłaszcza duchowni-społecznicy, nie związani z Endecją, chcieli wykorzystać odzyskanie po 1905 r. swobody tak by Kościół samodzielnie mógł odgrywać doniosłą rolę w społeczeństwie. Takie nastawienie obu grup musiało wywoływać napięcia i nieporozumienia osłabiając stowarzyszenie. Mówiąc o przyczynach kryzysu nie można zapomnieć o polityce władz rosyjskich, które wraz z upły-

¹⁰ W. Guzewicz, *Działalność społeczna*, s. 236.

¹¹ A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch robotniczy*, s. 120.

¹² R. Bender, *Chrześcijańska myśl i działalność*, s. 226.

¹³ S. Gajewski, *Społeczna działalność duchowieństwa*, s. 49-53, 56-58.

¹⁴ Na przykład w tym samym okresie liczba członków SRCh w archidiecezji warszawskiej wynosiła prawie 12 tys., w diecezji sandomierskiej około 1,5 tys. Zob. A. Wóycicki, *Chrześcijański ruch robotniczy*, s. 200-218; Z. Pietkiewicz, *Stan przemysłu w Królestwie Polskim*, Warszawa 1912, s. 70.

wem czasu po wydarzeniach 1905 r. coraz bardziej utrudniały pracę oświatową i wszelką działalność nie tylko SRCh, ale także innych organizacji katolicko-społecznych. Niewątpliwie przyczyną niedużej liczby robotników w SRCh było i to, iż tereny te należały do najsłabiej uprzemysłowionych rejonów w całym zaborze rosyjskim¹⁵.

Tabela 1.
**Stowarzyszenie Robotników Chrześcijańskich
w diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej i diecezji łomżyńskiej**

Koło (miejscowość)	Rok założenia (reaktywowania)	Ksiądz założyciel
Augustów	1906 (1921)	ks. W. Nowicki
Grajewo	1922	ks. J. Butanowicz
Kolno	1923	ks. J. Czarnowski
Łomża	1910 (1919)	ks. M. Godlewski (P. Brzostka)
Ostrów Mazowiecka	1933	ks. J. Janucik
Ostrołęka	1929	ks. E. Walter
Ostrołęka-Wojciechowice	1931	ks. S. Prószyński
Suwałki	1918	ks. S. Szczęsnowicz

Źródło: Archiwum Diecezjalne w Łomży (dalej cyt. ADŁ) Akta Osobowe (dalej cyt. AO), Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. III [mps], s. 5n.; „Życie i Praca” (dalej cyt. ŻiP), 2(1925), nr 80, s. 1; 10(1933), nr 22, s. 6; 11(1934), nr 27, s. 6.

Po I wojnie światowej reaktywowano działalność SRCh¹⁶. Było to zgodne z myślą Episkopatu, który polecił w każdej diecezji utworzyć sekretariat generalny do kierowania pracą społeczną. W Łomży na jego czele stanął ks. P. Brzostka, ówczesny administrator parafii łomżyńskiej. Podstawowym jego zadaniem było pozyskanie duchowieństwa do prowadzonej przez siebie akcji, ponadto chodziło mu o skupienie jak najszerzych kręgów działaczy społecznych. W tym celu uczestniczył on wraz z grupą świeckich w zorganizowanym przez ks. S. Adamskiego w 1919 r. I Kursie Społecznym w Poznaniu¹⁷.

Od 1920 r. funkcję pierwszego sekretarza SRCh w diecezji pełnił ks. W. Bogacki, który przybył do Łomży z diecezji kieleckiej na zaproszenie

¹⁵ S. Gajewski, *Społeczna działalność duchowieństwa*, s. 50nn.

¹⁶ ADŁ AO, sygn. 74, Księga do zapisywania wizyt jeneralnych, dekanalnych, dekretów reformacji, ustaw pasterskich, rozporządzeń państwowych i innych tego rodzaju, które do ogłoszenia powierzają w Suwałkach 1881-1926, k. 374; „Gazeta Łomżyńska”, 1(1919), nr 9, s. 3.

¹⁷ A. Szot, *Abp Romuald Jalbrzykowski*, s. 42.

bpa R. Jałbrzykowskiego¹⁸. Za jego kadencji nastąpiło ożywienie działalności SRCh w diecezji. Powstały wówczas bądź wznowiły swoją działalność lokalne koła SRCh w Augustowie, Grajewie oraz Kolnie. W tym też okresie zauważa się ścisłą współpracę stowarzyszenia z Chrześcijańską Demokracją oraz Stronictwem Narodowym¹⁹. Współpraca ta obok pozytywnych owoców miała także i negatywne. Wpłynęła m. in. znacząco na działalność gospodarczą SRCh. Wraz bowiem z przegraniem wyborów przez te ugrupowania polityczne SRCh dzieliło ich losy. Uwidocznili się to szczególnie w 1928 r., kiedy to obóz narodowy w wyborach do parlamentu RP poniósł druzgocząca klęskę. Brak zaufania do endecji i chadecji przełożył się również na los SRCh oraz innych organizacji zawodowych. Wiele z nich ograniczyło lub zamknęło swoją działalność²⁰.

Kolejnym przewodniczącym SRCh był ks. A. Roszkowski, który został wybrany na to stanowisko podczas diecezjalnego Zjazdu Delegatów SRCh w 1925 r.²¹ W okresie jego kierownictwa zmieniono nazwę organizacji na Zjednoczenie Stowarzyszeń Chrześcijańskich (ZSCh) i poszerzono jej skład o pięć nowych związków: Katolicki Związek Polek, Polską Macierz Szkolną, Stowarzyszenie Chrześcijańsko – Narodowe Nauczycieli Szkół Powszechnych, Stowarzyszenie Młodzieży Chrześcijańskiej oraz Stowarzyszenie Rzemieślników Chrześcijańskich. Do organizacji należało wówczas blisko 300 osób zgromadzonych w 5 kołach²².

W ostatnich latach funkcjonowania SRCh na terenie diecezji łomżyńskiej funkcję moderatora tego stowarzyszenia spełniał ks. E. Walter, proboszcz i dziekan z Ostrołki. Obok niego zarząd tworzyli: A. Januszewicz (prezes), ks. J. Wierzbowski (sekretarz) i J. Jarosiński (skarbnik). Wraz z powstaniem Akcji Katolickiej wszystkie koła SRCh z obszaru diecezji łomżyńskiej weszły w strukturę organizacyjne KSM i KSMM²³. Specyfiką kół SRCh działających na omawianych terenach w tym czasie było to, iż na ich czele stali głównie proboszczowie. Wiele wskazuje na to, iż działo się tak, ponieważ księża ci wykonywali swoje obowiązki w tej samej parafii przez wiele lat oraz posia-

¹⁸ ADŁ AO, Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. III [mps], s. 5.

¹⁹ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Białymstoku (dalej cyt. WAPB) Urząd Wojewódzki Białostocki 1920-1939 [1918-1919] (dalej cyt. UWB), sygn. 59, Tygodniowe sprawozdania sytuacyjne 1931, k. 132nn., 217; H. Majecki, *Obóz narodowy w okręgu łomżyńskim w latach 1918-1928*, „Studia Łomżyńskie”, 2(1989), s. 104.

²⁰ H. Majecki, *Obóz narodowy w okręgu łomżyńskim*, s. 96-107; Tenże, *Chrześcijańska Demokracja w województwie białostockim w latach 1918-1935*, „Studia Podlaskie”, 3(1991), s. 61-69.

²¹ „Życie Katolickie”, 1(1925), nr 3, s. 7.

²² ŻiP 2(1925), nr 5, s. 3.

²³ Były to koła w Augustowie, Grajewie, Kolnie, Łomży, Ostrowi Mazowieckiej, Ostrołęce, Ostrołęce (Wojciechowice) i w Suwałkach. ŻiP 10(1933), nr 52, s. 4.

dali wysoką pozycję w społeczeństwie. Mogli więc zapewniać permanentny i długotrwały przebieg formacji w tych organizacjach²⁴.

3. Formy działania

Działalność SRCh realizowana była zasadniczo na trzech płaszczyznach, a mianowicie oświatowej, religijnej i spółdzielczej²⁵. Przykładem pracy oświatowej było między innymi otwarcie 14 kwietnia 1929 r. Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego w Łomży. Powstał on w celu przybliżania szerszemu gronu robotników katolickiej nauki społecznej, w tym głównie społecznych encyklik papieskich. Dokonywało się to poprzez kursy, wykłady i działalność wydawniczą²⁶. Przykładowo w 1931 r. dzięki staraniom ChUR w Łomży zorganizowano niedzielne odczyty (od godz. 13.00) w sali Robotników Chrześcijańskich przy ul. Dwornej 39. Prelegentami byli zazwyczaj księża profesorowie z miejscowego seminarium duchownego oraz reprezentanci władz centralnych SRCh i przedstawiciele niektórych partii politycznych (głównie Stronnictwa Narodowego i Chrześcijańskiej Demokracji)²⁷. Poza Łomżą Chrześcijańskie Uniwersytety Robotnicze istniały w Augustowie, Grajewie, Ostrołęce oraz Suwałkach, ale ich działalność była niewielka i efemeryczna²⁸. Innymi przykładem działalności Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich na polu oświatowym było zorganizowanie w pierwszych latach powojennych kursów dla analfabetów. Odbywały się one zimą i trwały z reguły 3-4 miesiące (zazwyczaj od początku listopada do końca lutego). Obok nauki czytania i pisania prowadzono także zajęcia praktyczne, mające na celu przyuczenie kursantów do określonego zawodu. Wiele wskazuje na to, że szkolenia te cieszyły się dużym powodzeniem. Przykładowo w 1919 r. w Łomży udział w takim kursie wzięło ponad 110 osób, a w rok później ponad 90 osób²⁹.

Bardzo ważną rolę w działalności poszczególnych kół SRCh odgrywały praktyki religijne, w tym specjalnie dla nich organizowane nabożeństwa oraz rekolekcje zamknięte. Stanowiły one znaczną część wszystkich spotkań, co sprawiało, że w rezultacie SRCh z organizacji zawodowej przekształcało się

²⁴ ŻiP 2(1925), nr 80, s. 1.

²⁵ R. Hermanowicz, *Chrześcijański ruch zawodowy w Polsce 1918-1939*, Rzym 1973, s. 498n.

²⁶ Zob. R. Bender, *Katolicka myśl i działalność w Polsce w XIX i XX wieku*, Lublin 1987, s. 71; ŻiP 6(1929), nr 15, s. 3.

²⁷ WAPB UWB, sygn. 59, k. 23; ŻiP 8(1931), nr 1, s. 5; nr 8, s. 6; „Sprawa Katolicka”, 2(1936), nr 49, s. 6.

²⁸ WAPB UWB, sygn. 59, k. 118; WAPB UWB sygn. 100, Miesięczne sprawozdania sytuacyjne z ruchu politycznego polskiego oraz z życia społeczno-politycznego mniejszości narodowych, k. 167-169.

²⁹ „Ziemia Łomżyńska”, 2(1919), nr 37, s. 4; 3(1920), nr 65, s. 6.

stopniowo w organizację przykościelną, swoiste bractwo, zajmujące się pogłębianiem religijności i moralności robotników³⁰. Stawianie na pierwszym miejscu formacji religijnej wynikało ze wskazań oraz nauczania kolejnych ordynariuszy łomżyńskich; przykładem mogą być listy pasterskie bpa S. Łukomskiego. Ordynariusz diecezji zachęcał w nich duszpasterzy do wytrwałej pracy religijnej wśród robotników, „aby wśród nędzy materialnej nie wpadli [robotnicy] w jeszcze większą nędzę moralną, w niewolę ludzi i hasań, wtrącających ich w bagno bezbożności i upodlenia”³¹.

Istotnym punktem w działalności SRCh było również prowadzenie kas zapomogowo-pożyczkowych (Łomża i Suwałki), sklepów (Łomża i Łapy) oraz bibliotek (Augustów, Łomża, Ostrołęka, Suwałki). Poza tym większość kół SRCh w diecezji łomżyńskiej pomagała Stowarzyszeniu Pań Miłosierdzia w zorganizowaniu i prowadzeniu jadłodajni oraz ochronek dla najbiedniejszych³². Warto dodać, że przy pomocy między innymi lokalnych kół SRCh co roku zbierana była w diecezji kwesta dla najbiedniejszych. Tylko w 1931 r. udało się zgromadzić z takiej zbiórki około 40 tys. złotych, kilkadziesiąt ton węgla, kilkaset pudów mąki i kasz oraz przeszło 2 tys. sztuk różnego rodzaju ubrań³³. Do najbardziej wyróżniających się księży na tym polu należeli: ks. W. Chojnowski z Augustowa³⁴, ks. J. Janucik z Ostrowi Mazowieckiej³⁵, ks. J. Żelaźnicki z Łomży³⁶ oraz ks. S. Prószyński z Ostrołęki³⁷.

SRCh dużą uwagę poświęcała sprawie bezrobocia i nędzy. Liczba poszukujących pracy, szczególnie robotników ciągle wzrastała. W 1936 r. w województwie białostockim sięgała ona ponad 30 tys., a w całej Polsce – pół miliona. Uwzględniając to, że tylko połowa bezrobotnych w mieście była zarejestrowana oraz to, że na wsi było około dwa miliony poszukujących pracy, a także liczebność rodzin bezrobotnych – bezrobocie stwarzało najpoważniejszy problem społeczno-ekonomiczny okresu międzywojennego. Jedną z form walki z bezrobociem było zakładanie biur pośrednictwa pracy. Stowarzyszeniowe biura pośrednictwa pracy otrzymywały ponad trzykrotnie więcej zgłoszeń wolnym miejsc pracy aniżeli państwowe biura pośrednictwa pracy.

³⁰ WAPB UWB, sygn. 59, k. 117nn., 217; R. Bender, *Katolicka myśl i działalność*, s. 66.

³¹ Por. S. Łukomski, *List pasterski [o pracy]*, „Wiadomości Kościoła Diecezji łomżyńskiej” (dalej cyt. WKDŁ), 11(1937), nr 2, s. 13-23; Tenże, *List pasterski [o niesieniu pomocy dla biednych ze strony Kościoła]*, WKDŁ 6(1932), nr 2, s. 17-25.

³² ŻiP 2(1925), nr 20, s. 1; nr 80, s. 1; „Gazeta Łomżyńska”, 1(1919), nr 1, s. 4.

³³ „Wiadomości Archidiecezji Wileńskiej”, 6(1932), nr 15-16, s. 207.

³⁴ WAPB UWB, sygn. 59, k. 217.

³⁵ ŻiP 10(1933), nr 22, s. 6.

³⁶ ADŁ [Akta różne] [nieuporządkowane], Towarzystwo Rzemieślnicze w Łomży, k. 1, 9-18.

³⁷ ŻiP 11(1934), nr 27, s. 6.

W 1929 r. takie biura pośrednictwa pracy działały przy SRCh w Łomży, Augustowie, Suwałkach i Ostrołęce. Dzięki ich zaangażowaniu udało się znaleźć pracę dla około 300 osób³⁸. Inną formą przeciwdziałania bezrobociu była walka Stowarzyszenia o stałe zatrudnienie robotników w pełnym wymiarze godzin. Skutkiem tej działalności było zmniejszenie się liczby częściowo bezrobotnych w stosunku do ogółu zatrudnionych³⁹.

Zakończenie

Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich na terenach diecezji sejneńskiej czyli augustowskiej, a następnie diecezji łomżyńskiej powstało w 1906 r. i działało do 1934, tj. do momentu wejścia w skład Akcji Katolickiej. Prowadziło ono wielostronną działalność zawodową, religijno-moralną, opiekuńczo-samopomocową, spółdzielczą, kulturalną i oświatową. Za najważniejsze uważano jednakże pogłębienie prawd wiary i podnoszenie etycznej postawy członków. Duży nacisk na sprawy religijne spowodował, iż stowarzyszenie to, zbiegiem czasu, przekształciło się w organizację przykościelną. Począwszy od 1908 r. rozwój SRCh na wspomnianych terenach uległ pewnemu zahamowaniu i jego stan zaczął się kurczyć. Podobna sytuacja trwała także w wolnej Polsce. Wśród przyczyn, które wpłynęły na zahamowanie rozwoju SRCh wymienia się między innymi fakt, że większość członków stanowili ludzie starsi i w średnim wieku. Brak było prawie zupełnie młodych robotników. W grę wchodziło też ogólne zniechęcenie do życia zrzeszeniowego. Ponadto brak pracy i drożyzna sprawiać miały, że liczne osoby nie były w stanie płacić składek. Na losach SRCh w zasadniczym stopniu zaważyła także – jak twierdzi Czesław Strzeszewski – przewaga pracy religijnej, oświatowej i opiekuńczej nad zawodowo-klasową w działalności organizacyjnej. Poza tym ujemne skutki pociągać musiało za sobą patralistyczne stanowisko duchowieństwa. Utrudniało ono samodzielność, a w konsekwencji prowadziło do bierności i słabości organizacyjnej.

³⁸ ADŁ AO, Akta ks. Wincentego Bogackiego, bez sygn., Wspomnienia, cz. III [mps], s. 5-7.

³⁹ Zob. R. Hermanowicz, Cz. Strzeszewski, *Chrześcijański ruch zawodowy i inne organizacje robotnicze*, w: *Historia katolicyzmu społecznego w Polsce 1832-1939*, red. Cz. Strzeszewski, R. Bender, K. Turowski, Warszawa 1981, s. 492.

VEREIN CHRISTLICHER ARBEITER IN NORD – OST POLEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Dieser Artikel stellt den Verein Christlicher Arbeiter in den Diözesen Sejny und Łomża vor. Dieser Verein wurde in diesen Gebieten im Jahr 1906 gegründet. Er arbeitete bis 1934, das heißt bis er in die Katholische Aktion einging. Die größte Entwicklung hatte dieser Verein im ersten Viertel des zwanzigsten Jahrhunderts, also um 1925 bis 1930. Zu diesem Zeitpunkt gehörten über 300 Mitglieder dem Verein an. Sie waren in fünf Abteilungen gegliedert; in denen bestimmte Tätigkeiten ausgeführt wurden: Beschäftigung in Religion und Moralität, im karitativen Bereich, bei gegenseitiger Hilfe, genossenschaftliche und kulturelle Belange und die Pflege der Berufsausbildung. Wichtigster Punkt war jedoch die Vertiefung des Glaubens und Weiterbildung der Mitglieder auf ethisch-moralischer Ebene. Die besondere Betonung des religiösen Aspektes führte schließlich dazu, dass dieser Verein Christlicher Arbeiter eine typische kirchliche Organisation wurde, ohne dass die anderen praktizierten Tätigkeiten vernachlässigt wurde. Im Jahr 1908 stellte sich eine Stagnation ein, gleich der Situation zwischen den beiden Weltkriegen in Polen. Diese war darauf zurückzuführen, dass die meisten Mitglieder alte Menschen waren und wenige junge dem Verein angehörten. Ein weiterer Grund für die Stagnation war die Entmutigung, bedingt durch das Abhängigkeitsverhältnis von anderen Staaten, die keine Vereine wollten. Ein weiterer Grund für die Schwächung der Organisation waren die Priester und deren Einfluss auf die Intelligenz, was die machthabenden Staaten nicht für wünschenswert hielten.